

Notat etter den allmenne høringa om forslag til rettskrivningsendringer i bokmål og nynorsk februar 2022

8. februar 2022 sendte Språkrådet ut til høring en rekke forslag til endringer i rettskrivningen for bokmål og nynorsk. Forslagene bestod av to hovedgrupper: For det første var det en gruppe forslag som primært dreide seg om bøyning av intetkjønnssubstantiver i bokmål. Disse forslagene er tidligere behandla i Språkrådets styre og lagt fram for Kulturdepartementet fordi de samla sett ble ansett som gjennomgripende. For det andre var det en gruppe forslag som ble behandla av Språkrådets fagråd for normering og språkobservasjon i 2021, og som ennå ikke har vært til behandling i styret.

Etter at høringsnotatet var sendt ut, mottok Språkrådet i alt 43 høringsuttalelser. Uttalelsene kom fra departementer og andre offentlige organer, språkorganisasjoner, organisasjoner som er aktive i kjønns- og verdispørsmål, forlag, kultur- og medieinstitusjoner og enkeltpersoner. Et flertall av uttalelsene dreide seg om ett bestemt punkt i høringsnotatet – punkt 4.1.1 om å ta inn *hen* i normen som kjønnsnøytralt pronomen. 24 uttalelser handla utelukkende om dette punktet, mens ni uttalelser tok opp både forslaget om *hen* og ett eller flere av de øvrige forslagene. Fem uttalelser nevnte ikke *hen*-forslaget, men kommenterte ett eller flere av de andre forslagene. Fem av de som uttalte seg, hadde ingen merknader.

Forslaget om å ta inn *hen* ble omtalt i media også før høringa, og Språkrådet mottok flere innspill om dette før høringsnotatet ble offentliggjort. Disse innspillene regner vi ikke som høringsnotater, men vi har lest og vurdert dem.

Nedenfor refererer og kommenterer vi et utvalg av momentene som ble spilt inn i høringsuttalelsene. Som det vil framgå av teksten, er noen av forslagene justert som følge av innspill i høringa. Språkrådet har også gjort en intern vurdering av forslagene, og noen justeringer er foreslått som følge av dette. De forslagene som ikke er omtalt nedenfor, blir stående uendra slik de er formulert i høringsnotatet.

1. Endringer som gjelder intetkjønnsord på *-eum* (punkt 3.2.1.1, gjelder bokmål og nynorsk)

Det er foreslått å ta seks former på *-é* (*apogé, jubilé, mausolé, musé, perigé* og *propylé*) ut av bokmåls- og nynorsknormen slik at tilsvarende former på *-eum* blir eneformer.

Litteraturselskapet Det Norske Samlaget skriver at formene på *-é* (*musé, jubilé* osv.) bør beholdes fordi de gir regelrett intetkjønnsbøyning. Selskapet etterlyser også en presisering av om valgfriheten av typen *musé-/museums-* skal videreføres i sammensetninger. Også *Norskt måldyrkingslag* argumenterer for at formene på *-é* bør bli stående fordi de gir regelrett bøyning. Måldyrkingslaget knytter dette til enkelhetsprinsippet i retningslinjene for normering.

Formene på *-é* er foreslått tatt ut av normen fordi de er lite brukt i dag, jf. bruksprinsippet i retningslinjene for normering. Det stemmer at formene

på *-eum* har en bøyning som avviker fra den vanlige intetkjønnsbøyninga, men denne bøyninga er godt innarbeida blant språkbrukerne. Argumentet om regelrett bøyning tilsier ikke at formene på *-é* bør bli stående. Endringa gjelder også forledd i sammensetninger, og dette bør presiseres i vedtaksteksten (det gjelder for øvrig også de andre endringene nevnt under punkt 3 i høringsnotatet, og de fleste endringene nevnt under punkt 4).

Justert forslag:

Formene *apogé, jubilé, mausolé, musé, perigé* og *propylé* går ut av rettskrivningen, slik at formene *apogeum, jubileum, mausoleum, museum, perigeum* og *propyleum* blir stående som eneformer. Det gjelder også i sammensetninger med disse ordene som forledd.

2. Bøyning av intetkjønnsord på trykklett *-el* og *-er* i bestemt form entall (punkt 3.2.2.1, gjelder bokmål)

Forslaget går ut på at intetkjønnsord på trykklett *-el* og *-er* ikke lenger skal ha sammentrukket form (f.eks. *kapitlet, teatret*) i bestemt form entall. Fullformene (f.eks. *kapitlet, teateret*) vil da bli eneformer.

Forslaget berører en rekke ord, hvorav en del er frekvente, og endringa vil dermed ha forholdsvis omfattende konsekvenser. De av høringsuttalelsene som omtaler dette punktet, er i hovedsak positive til forslaget. *Riksmålsforbundet* sier seg enig i forslaget og kommenterer at tilsvarende endring ble gjort i riksmålsnormen for tjue år siden. *Tansa Systems* skriver at de sammentrukne formene er på klart vikende front i praktisk bruk, men at de fortsatt brukes en del for visse ord; f.eks. er formene *eksemplet* og *kapitlet* fortsatt nokså frekvente. *Tansa* er i utgangspunktet skeptisk til å innføre endringer som bryter med bruken i tekster, men mener i dette tilfellet at det kan aksepteres i lys av systemhensyn.

Forslaget blir stående uendra.

3. Bøyning av ordet *krøtter* (punkt 3.2.2.2 g, gjelder bokmål)

Det var foreslått å ta inn formen *krøttere* i ubestemt form flertall ved siden av dagens form *krøtter*.

Etter en helhetlig vurdering trekker Språkrådet dette forslaget. Forslaget var motivert av systemhensyn, men vi ser at formen *krøttere* ikke er mye brukt i tekster, og bruksprinsippet tilsier at dagens bøyingsmønster for ordet *krøtter* (*krøtter – krøtteret – krøtter – krøttera/krøtterne*) blir stående uforandra.

4. Bøyning av ordene *spektrum* og *spekter*, *sentrum* og *senter* og *monstrum* og *monster* (punkt 3.2.2.1, 3.2.2.2 n og 3.2.2.4 d–f, gjelder bokmål)

Det var foreslått delvis nye bøyingsmønstre for substantivene *spektrum*, *sentrum* og *monstrum*. Substantivene *spekter*, *senter* og *monster* er berørt av de generelle endringsforslagene som gjelder intetkjønnsst substantiver på trykklett *-er*.

Erik Solem ønsker at *spektrum* og *spekter* defineres som varianter av samme lemma og får denne bøyinga: *spektrum/spekter – spektrumet/spekteret – spektre/spekter – spektera/spektrene*. Han ser for seg noe lignende for *monstrum* og *monster*, men mener også at man bør se på om *monstrum* kan tas ut av normen. Erlend Trones mener at det er uheldig at forslaget åpner for kombinasjoner av sammentrukne og ikke-sammentrukne former som *spektre – spektera, sentre – sentera* og *monstre – monstera*. Han mener at man enten må la de sammentrukne formene i bestemt form flertall stå eller innføre formene *spekter, senter* og *monster* i ubestemt form flertall. Riksmålsforbundet mener at *spektrum, sentrum* og *monstrum* bør ha sammentrukne former i bestemt form entall for å skille dem fra *spekter, senter* og *monster*.

Språkrådet ser at Trones har gode poeng. Vi justerer forslaget slik at ubestemt form flertall valgfritt kan ha samme form som utgangsformen (dvs. *flere spektrum, flere sentrum* osv.). Dette bringer denne gruppa ord nærmere ordene under 3.2.2.4 a (*falsum* osv.) og 3.2.2.4 b (*forum* osv.). Samtidig trekker vi forslaget om former på *-tera* i bestemt form flertall. Vi mener det ikke er grunnlag for å definere f.eks. *spektrum* og *spekter* som varianter av samme lemma. Å reservere sammentrukne former som *spektret* og *sentret* for ordene på *-um* er det ikke grunnlag for i bruk, og dette ville komplisere systemet mer enn ønskelig.

Forslagene som gjelder *spekter, senter* og *monster* (punkt 3.2.2.1 og 3.2.2.2 n) blir stående uendra.

Justerte forslag:

3.2.2.4

d) Ordet *spektrum* får denne bøyinga: *spektrum – spektrumet – spektrum/spektre – spektruma/spektrumene/spektrene*.

e) Ordet *sentrum* får denne bøyinga: *sentrum – sentrumet – sentrum/sentre/sentra – sentruma/sentrumene/sentrene/sentraene*.

f) Ordet *monstrum* får denne bøyinga: *monstrum – monstrumet – monstrum/monstre – monstruma/monstrumene/monstrene*.

5. Pronomenet *hen* (punkt 4.1.1, gjelder bokmål og nynorsk)

Det er foreslått å ta inn *hen* i bokmål og nynorsk som kjønnsnøytralt pronomen.

Språkrådet fikk som nevnt inn mange uttalelser om forslaget som går ut på å ta inn *hen* som kjønnsnøytralt pronomen. Mange av de som har uttalt seg, er positive til forslaget. Det gjelder både offentlige organer (f.eks. *Arbeids- og velferdsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet* og *Likestillings- og diskrimineringsombudet*), organisasjoner (f.eks. *FRI – Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, Norsk Målungdom* og *Skeiv Ungdom*) og enkeltpersoner. Flere av uttalelsene nevner at pronomenet *hen* allerede er godt etablert i bruk, og mange skriver at det er på høy tid at ordet blir tatt inn i normen.

Noen av dem som er positive til å ta inn *hen* i normen, har likevel merknader til ordlyden på dette punktet i høringsnotatet. *Anette Flynn Opland* skriver f.eks. at vedtaket bør få ordlyden «*Hen* tas inn i normen i bokmål og nynorsk som kjønnsnøytralt pronomen, og som pronomen for å uttrykke identitet utenfor den binære kjønnsnormen». *Pasientorganisasjonen for kjønnsinkongruens* er skeptisk til Språkrådets bruk av ordet *kjønnsoverskridende* om bruken av *hen* om personer som uttrykker ønske om dette. *Rådet for kjønns- og seksualitetsmangfold i Oslo kommune* ønsker at rettskrivningsnormene skal spesifisere at individers bruk av pronomen skal respekteres og brukes i så stor grad som mulig, og at dette også må inkludere andre pronomen enn *hen*, *hun* og *han*.

Språkrådet vil presisere at ordlyden «kjønnsnøytralt pronomen» i vedtaksforslaget er valgt bevisst fordi den rommer begge de to bruksmåtene som *hen* har i dag. Vi er enige i at *kjønnsoverskridende (betydning)* trolig ikke er en heldig term, og vi vil vurdere å endre den terminologien vi bruker i omtalen av pronomenet *hen*. Dette har likevel ingen konsekvenser for ordlyden i normeringsvedtaket. Språkrådet kan ikke se at det er en oppgave for rettskrivningsnormene å spesifisere at individers ønsker om språkbruk skal følges, men det vil være en oppfølgingsoppgave for Språkrådet å gi råd om bruken av *hen*. Når det gjelder kjønnsnøytral bruk av andre pronomen enn *hen*, kan vi ikke se at det er grunnlag i bruk for normendringer nå, men vi kan rimeligvis ikke utelukke at det kan bli det i framtida.

Det er også en del som er skeptiske til forslaget om å ta inn pronomenet *hen* i normen. Blant disse er det flest enkeltpersoner, men også organisasjonene *Bokmålsforbundet* og *Verdialliansen* argumenterer mot forslaget. *Arvid Langeland* mener det ikke er språklig grunnlag for å ta *hen* inn i normen. *Bokmålsforbundet* skriver at ordet ikke bør tas inn fordi det har svært lav bruksfrekvens i forhold til *han* og *hun*. *Verdialliansen* hevder at bruken av *hen* er avgrensa til media og lærebøker, og at ordet utelukkende brukes med en underliggende kjønnspolitisk intensjon.

Språkrådet vil anføre at det ikke er å vente at *hen* vil nå noe i nærheten av samme bruksfrekvens som *han* eller *hun*, og det er urimelig å bruke dette som kriterium på om *hen* bør kunne tas inn i normen eller ikke. Undersøkelser av bruk over tid viser at *hen* gradvis har kommet mer i bruk i norske tekster, og at bruken har økt klart særlig de siste fem–ti årene. Det er lett å finne eksempler f.eks. i tekster fra media på at pronomenet *hen* brukes uten noen spesiell politisk ladning, men fordi skribenten finner det praktisk. Når Språkrådet bruker undersøkelser av medietekster som kunnskapsgrunnlag i denne og andre saker, henger det sammen med at korpus av slike tekster er lett tilgjengelige. Vi vet også at medietekster er blant de teksttypene som leses mest av allmennheten.

Erik Solem er skeptisk til å ta inn *hen* i normen, og særlig i nynorsk, der systemet med genusmarkering er mer omfattende enn i bokmål. Solem etterlyser informasjon om de grammatiske egenskapene til *hen* i konstruksjoner der vi ellers har samsvarsbøying i genus: *han er liten / ho er lita, han er ein me kjenner / ho er ei me*

kjenner. Også *Litteraturselskapet Det Norske Samlaget* nevner spørsmålet om samsvarsbøying, men går ut fra at *hen* vil gå inn i samme mønster som hankjønnspronomenet *han*.

Pronomenet *hen* er i bruk både i nynorsk og bokmål, og Språkrådet ser det ikke som realistisk eller ønskelig å ta inn dette pronomenet bare i én av de to norske rettskrivningsnormene. Vi er klar over at det er behov for veiledning i spørsmålet om samsvarsbøying i konstruksjoner med *hen* (i bokmål så vel som i nynorsk), men står fast ved at et normeringsvedtak om *hen* bør være så generelt som mulig. Informasjon om de syntaktiske egenskapene til ordet hører ikke hjemme i en vedtakstekst. Så langt vi kan se, behandler språkbrukerne *hen* på samme måte som *han* når det gjelder samsvarsbøying, dvs. at de f.eks. skriver *hen er liten*. Med forbehold om at bruksmønsteret ikke nødvendigvis har stabilisert seg for godt, vil vi i vår rådgivning legge til grunn at dette er det dominerende systemet. Det er ellers slik i gjeldende rettskrivning for både bokmål og nynorsk at adjektivet nesten utelukkende har samme form i hankjønn og hunkjønn (*døra er open; porten er open*). Skillet mellom *liten* og *lita* er altså et enkeltstående unntak.

Språkrådet opprettholder forslaget om *hen* slik det er formulert i høringsnotatet.

6. Sammensetningsfuge når forleddet er et retningsadverb (punkt 4.3.1, gjelder nynorsk)

Det er forslag om at sammensetninger med retningsadverb som forledd i nynorsk skal ha fugen *-an-* foran vokal og valgfrihet mellom *-a-* og *-an-* foran konsonant.

Litteraturselskapet Det Norske Samlaget mener at *-an-* bør være eneform i forledd for hele denne gruppa. Selskapet skriver også at man i forbindelse med den foreslåtte endringa bør revurdere normeringa av adverb som *austa* og *sønna* med sikte på å ta inn former på *-an* (helst som eneform, subsidiært som valgfri form). Også *Norskt Måldyrkingslag* ønsker at former på *-n* av preposisjoner/adverb (*undan, nordan, sunnan, austan* og *vestan*) skal komme inn i normen. Måldyrkingslaget mener det enkleste systemet ville være å ha *-an-* som eneform i alle tilfeller. *Nettverket for tydeleg og enkel nynorsk* er på linje med Måldyrkingslaget her.

Språkrådet kan ikke se at det er grunnlag i bruk for å innføre *-an-* som eneform for hele gruppa. Når det gjelder preposisjoner/adverb av typen *unna, austa* og *sønna*, har formene på *-a* vært eneformer i nynorsk siden 1938, og det er ikke aktuelt å revurdere normeringa av disse adverbene nå. Forslaget opprettholdes slik det er formulert i høringsnotatet.

Erlend Trones merker seg at sakspapiret i fagrådssak F3 35/21, som handler om denne saken, nevner forleddet *ova(n)-*, men ikke *undan-/unna-*. Han skriver at «dei to orda *over/ovan-* og *under/undan* [bør] handterast likt i former der *-an-* skal brukast som fuge, t.d. *ovanrenn* og *undanrenn*». Trones viser vidare til at «[f]orma *undan-* står i

nær sammenheng med preposisjonen *under* (jf. ordparet *ovantil* og *undantil*), og har lang tradisjon i nynorsk».

Språkrådet vil påpeke at nynorsknormen i dag omfatter forleddene *ova-* og *ovan-* (som til dels er valgfrie varianter, til dels ikke), mens forleddet som svarer til *under*, bare har formen *unna-*. Forleddsformen *undan-* gikk ut av normen i 1938 sammen med formen *undan* som selvstendig ord. Det er ikke grunnlag i bruk for å ta inn *undan-* normen igjen, og eneste normerte form av dette forleddet vil fortsatt være *unna-*.

Forslaget blir stående uendra.

7. Genusnormering for substantivet *kjevle* (punkt 4.2.1 og 4.3.2, gjelder bokmål og nynorsk)

Forslaget går ut på å ta inn hunkjønn (i bokmål hunkjønn og hankjønn) ved siden av nåværende intetkjønn for substantivet *kjevle*. Det var likevel foreslått at endringa ikke skulle gjelde sammensatte plantenavn med etterleddet *-kjevle*. *Litteraturselskapet Det Norske Samlaget* bemerker at det er uheldig å operere med et genusskille mellom den botaniske betydningen og den opprinnelige betydningen.

Språkrådet har vurdert forslaget nærmere. Vi ser at det er flere argumenter mot det foreslåtte unntaket for sammensatte plantenavn på *-kjevle*. For det første lager dette unntaket et mer komplisert system, for det andre ser vi at hunkjønn er mye brukt også i en artsbetegnelse som *dunkjevle* – også i faglitteratur. På bakgrunn av dette trekker vi forslaget om unntak og foreslår at normeringa av ordet *kjevle* også skal gjelde sammensatte plantenavn med dette som etterledd.

Justert forslag:

Normeringa av substantivet *kjevle* endres fra intetkjønn til valgfritt hunkjønn/hankjønn/intetkjønn i bokmål og fra intetkjønn til valgfritt hunkjønn/intetkjønn i nynorsk.